

สังคมผู้สูงอายุกับการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

กิตติภณ คล้ายเจ็ก¹

บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเป็นทางการในปี ๒๕๕๓ พบว่า จำนวนประชากรผู้สูงอายุ (อายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป) มีประมาณ ๗,๖๓๙,๐๐๐ คน คิดเป็น ร้อยละ ๑๑.๙ และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๕๖๘ จากการคาดการณ์ในปี ๒๕๖๘ หรืออีก ๑๕ ปีข้างหน้า จำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็น ๑๔.๙ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๕ และ ในปี ๒๕๗๓ จะเพิ่มขึ้นเป็น ๑๗.๘ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ของประชากรทั้งประเทศ นั่นก็หมายความว่าในประชากรทุก ๆ ๔ คนจะมีผู้สูงอายุ ๑ คน อัตราการเพิ่มแบบนี้ เรียกว่าเป็นการเพิ่มที่ทวีคูณของผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ไม่ใช่แค่เพียงประเทศไทยประเทศเดียว แต่เป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นกับทุกประเทศอย่างต่อเนื่อง ถือว่าประเทศไทยเป็นอันดับที่ ๒ รองจากสิงคโปร์² ตามที่องค์การสหประชาชาติ ได้ให้นิยามว่าประเทศใดมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ในสัดส่วนเกินร้อยละ ๑๐ หรือมีประชากรอายุ ๖๕ ปีขึ้นไปเกินร้อยละ ๗ ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าประเทศนั้นได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หรือ **Aging Society** และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ เมื่อสัดส่วนประชากรที่มีอายุ ๖๐ ปีเพิ่มเป็นร้อยละ ๒๐ และอายุ ๖๕ ปีขึ้นไปเพิ่มเป็นร้อยละ ๑๐

ขณะเดียวกันประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าสู่การเป็น “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” (**ASEAN Economic Community : AEC**) ในวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของประเทศสมาชิกในภูมิภาค ๑๐ ประเทศ ได้แก่ ไทย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ บรูไน เวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชา โดยประเทศสมาชิกเหล่านี้จะร่วมมือกันใน ๓ ด้านหรือ ๓ เสาหลัก คือเสาหลักด้านการเมืองและความมั่นคง (**ASEAN Political and Security Community - ASC**) เสาหลักประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (**ASEAN Economic Community - AEC**) และเสาหลักประชาสังคมและวัฒนธรรม (**ASEAN Socio-Cultural Community - ASCC**) ซึ่งเสาหลักประชาสังคมและวัฒนธรรมมีเป้าหมายให้อาเซียนเป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางเป็นสังคมที่เอื้ออาหารและแบ่งปันประชากรอาเซียน มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและมีการพัฒนาในทุกด้านเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนรวมทั้งส่งเสริมอัตลักษณ์ของอาเซียนซึ่งมีแผนความร่วมมือใน ๖ ด้าน ได้แก่ การพัฒนามนุษย์, การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม, สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม, ความยั่งยืน

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๓, ทิศทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑, หน้า ๑๕-๑๖.

ด้านสิ่งแวดล้อม, การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนา และยังเป็นเสาหลักที่เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณค่า เสาหลักนี้จึงนับเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่ใช้ในการขับเคลื่อนเสาหลักด้านการเมือง และความมั่นคง และเสาหลักประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ให้บรรลุเป้าหมายของประชาคมอาเซียน³

ดังนั้น แนวทางการเตรียมความพร้อมของประชาสังคมเพื่อให้เป็นประชากรอาเซียนที่มีคุณภาพ โดยที่สังคมผู้สูงอายุเป็นประชาคมกลุ่มใหญ่มีส่วนร่วมทั้งกับสังคมประเทศ และก้าวไปพร้อมกับประเทศไทย เพื่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จึงกระตุ้นเตือนให้สังคมได้ตระหนักในคุณค่าความสำคัญของผู้สูงอายุ โดย “ผู้สูงอายุ” คือบุคลากรที่ทรงคุณค่ายิ่งในสังคมไทย และสังคมผู้สูงอายุเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา เพื่อดำรงไว้ซึ่งประเพณีไทย ด้วยการแสดงมุทิตาจิตต่อผู้สูงอายุ และสร้างความรู้ความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงของประเทศ และที่สำคัญสร้างการมีส่วนร่วมในสังคมผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาสู่เด็กและเยาวชน เพื่อยกระดับให้ทัดเทียมกับกลุ่มประเทศในอาเซียน และถือว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยต้องเตรียมความพร้อมในทุกภาคส่วน เพื่อเตรียมพร้อมรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในอนาคตอันใกล้

การเป็นสังคมผู้สูงอายุของไทย

องค์การสหประชาชาติ ได้แบ่ง “การเป็นสังคมผู้สูงอายุ” ไว้ ๓ ระดับ ดังนี้

๑. ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing society) การมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป รวมทั้งเพศชายและเพศหญิง มากกว่า ๑๐% ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ ๖๕ ปี เกิน ๗% ของประชากรทั้งประเทศ

๒. ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) คือ เมื่อประชากรอายุ ๖๐+ ปี เพิ่มขึ้นเป็น ๒๐% หรือประชากรอายุ ๖๕ ปี เพิ่มขึ้นเป็น ๑๔% ของประชากรโดยรวมทั้งหมดของประเทศ

๓. ระดับ Super-aged society คือ สังคมที่มีประชากรอายุ ๖๕ ปีขึ้นไป มากกว่า ๒๐% ของประชากรทั้งประเทศ⁴

ซึ่งทุกประเทศทั่วโลก มีการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในช่วงเวลาแตกต่างกัน ตามความเจริญมั่นคง มีผลต่อการมีอายุยืนของประชาชน ในทวีปเอเชียมีข้อมูลที่น่าสนใจ คือ ประเทศญี่ปุ่นเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ เร็วกว่าประเทศจีนและไทย ในส่วนของประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในปี พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๔๘ โดยมีจำนวนประชากรสูงอายุ ๖๐+ คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๒-๑๐.๔ ของประชากรทั้งประเทศ คาดว่าจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ประมาณปี ๒๕๖๗-๒๕๖๘ ดังตารางที่ ๑

³ เตรียมความพร้อม “ผู้สูงอายุ” เข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, (๒๐ ก.ค. ๒๕๕๖), แนวหน้า. [ออนไลน์], ๑ ย่อหน้า, แหล่งที่มา, <http://www.naewna.com/lady/columnist/722> [๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๖].

⁴ ระพีพรรณ คำหอม. สถิติการสังคมกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทจักรการพิมพ์จำกัด, ๒๕๕๔.

ตารางที่ ๑ การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ของประเทศ ญี่ปุ่น จีน และไทย⁵

ประเทศ	การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ	สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์
ญี่ปุ่น	ค.ศ.1970 (พ.ศ.๒๕๑๓)	ค.ศ.1994 (พ.ศ.๒๕๓๗)
จีน	ค.ศ.2001 (พ.ศ.๒๕๔๔)	ค.ศ.2026 (พ.ศ.๒๕๖๙)
ไทย	ค.ศ.2003 (พ.ศ.๒๕๔๖)	ค.ศ.2024 (พ.ศ.๒๕๖๗)

ที่มา : www.haamor.com ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พ.ญ.พวงทอง ไกรพิบูลย์ วันที่ ๔ มิ.ย. ๒๕๕๕

บริบทแวดล้อมของสังคมผู้สูงอายุไทย

บริบทแวดล้อมทางสังคมผู้สูงอายุไทยถูกจัดแบ่งออกเป็น ๓ แบบคือสังคมผู้สูงอายุในสังคมเมืองขนาดใหญ่สังคมผู้สูงอายุในชนบทและสังคมผู้สูงอายุในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท บริบททางสังคมเหล่านี้มีคุณลักษณะของทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการก่อรูปของสังคมผู้สูงอายุในแต่ละแห่ง ดังนี้

๑. สังคมผู้สูงอายุในสังคมเมืองขนาดใหญ่ เป็นสังคมที่มีความซับซ้อน และมีความหลากหลายทำให้สังคมผู้สูงอายุที่ก่อตัวขึ้นในสังคมเมืองขนาดใหญ่ประกอบด้วยผู้คนที่มีความหลากหลายทางสังคมเชื้อชาติ ศาสนาวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ในความหลากหลายดังกล่าว ทำให้สังคมผู้สูงอายุที่ก่อตัวขึ้นในสังคมเมืองขนาดใหญ่จำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการที่ซับซ้อนมีระบบมีกฎเกณฑ์และมาตรการที่รัดกุม จำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขพิเศษในการบริหารและจัดการ เช่นกระบวนการเตรียมตัวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ภาวะผู้นำระบบบริหารและจัดการที่ดีกฎเกณฑ์กติกาของสังคมชุดใหม่ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุเป็นต้น และท่ามกลางความหลากหลายเหล่านี้ ทำให้เกิดสังคมผู้สูงอายุหลายกลุ่ม สิ่งที่เป็นจุดเด่นของสังคมเมืองขนาดใหญ่ คือมีชมรมมีกลุ่มหรือมีพื้นที่ให้กับผู้สูงอายุเข้าร่วมได้หลายรูปแบบ สิ่งที่เห็นเป็นที่ประจักษ์ได้ คือผู้สูงอายุในเขตเมืองเป็นสมาชิกของหลายกลุ่ม บ่งบอกถึงการมีพลังความสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้หลายรูปแบบ

๒. สังคมผู้สูงอายุในชนบทบริบทของสังคมชนบทไทยคือ

๒.๑ เป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำนาและทำสวน

๒.๒ มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้แตกต่างกันระหว่างภูมิภาคและท้องถิ่น

๒.๓ ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบอุปถัมภ์ระหว่างศิษย์กับครู ที่พึ่งพาอาศัยกันในมิติต่าง ๆ เช่น

ในแง่ของการบริจาการสนับสนุนชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น

⁵ พวงทอง ไกรพิบูลย์, “นิยามผู้สูงอายุ”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.haamor.com [๔ มิถุนายน ๒๕๕๕].

๒.๔ มีทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์จากการมีฐานทรัพยากรที่ดิน น้ำ ป่า และทรัพยากรจากท้องทะเลแตกต่างกัน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นทุนในการพัฒนาอาชีพเสริมของผู้สูงอายุ

๒.๕ มีทุนทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งคนในท้องถิ่นชนบท ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองให้ทำหน้าที่เชื่อมต่อร้อยความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกไว้ด้วยกันโดยอาศัยรูปแบบกลไกต่าง ๆ

๓. ผู้สูงอายุในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท ลักษณะของสภาพแวดล้อมของพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท ไม่มีความเด่นชัดในเรื่องอาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นสังคมที่ผสมผสานระหว่างค่านิยมความเป็นเมืองกับค่านิยมความเป็นชนบท ซึ่งมีอิทธิพลโดยตรงต่อการรวมตัวของคนและการรักษาอัตลักษณ์ของสังคมผู้สูงอายุที่อาจจะรับเอาวัฒนธรรม และวิถีปฏิบัติจากเมืองมาด้วย และรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติจากชนบทมาด้วยพร้อม ๆ กัน อิทธิพลจากความเป็นเมืองสำคัญ ได้แก่ การสื่อสาร การที่อยู่ใกล้เมือง ระบบการสื่อสารสะดวกรวดเร็ว มีหลายช่องทาง ทำให้ได้รับข่าวสารต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ส่วนอิทธิพลจากความเป็นชนบทที่เห็นเด่นชัด คือในชนบทยังมี "ศาลาวัด", "ศาลาประชาคม" เป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมชมรมผู้สูงอายุด้วย ฉะนั้นปัญหาเรื่องพื้นที่กลางในการทำกิจกรรมจึงไม่ใช่ปัญหาหลัก

ความเป็นมาและโครงสร้างอาเซียน⁶

๑. สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN)

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations หรือ ASEAN) ก่อตั้งขึ้นในประเทศไทยตามปฏิญญากรุงเทพฯ (The Bangkok Declaration) ลงนามโดยรัฐมนตรีจาก ๕ ประเทศ ได้แก่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอินโดนีเซีย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมาเลเซีย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ (ค.ศ. 1967) โดยมีวัตถุประสงค์ "เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างประเทศในภูมิภาค อารังไว้ซึ่งสันติภาพ เสถียรภาพ และความมั่นคงปลอดภัยทางการเมือง สร้างสรรค์ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม การกินดีอยู่ดี บนพื้นฐานของความเสมอภาคและผลประโยชน์ร่วมกัน" ต่อมาได้รับรัฐบรูไนดารุสซาลามเข้าเป็นสมาชิก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ (ค.ศ. 1984) และได้รับประเทศสมาชิกอื่น ๆ ได้แก่ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม พ.ศ. ๒๕๓๘ (ค.ศ. 1995) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พ.ศ. ๒๕๔๐ (ค.ศ. 1997) สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า พ.ศ. ๒๕๔๐ (ค.ศ. 1997) และราชอาณาจักรกัมพูชา พ.ศ. ๒๕๔๒ (ค.ศ. 1999)

⁶ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๙. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.m-society.go.th/asean.php> [๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๖]

ตามลำดับรวมเป็น ๑๐ ประเทศ โดยมีสำนักงานเลขาธิการอาเซียนอยู่ที่กรุงจาการ์ตาประเทศอินโดนีเซีย ในระยะเริ่มแรก อาเซียนมีจุดมุ่งหมายของการรวมกลุ่มด้านการเมือง เพื่อความสงบสุขและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำหน้าที่ประสานให้เกิดความปรองดอง สร้างความมั่นคง ความร่วมมือ ในกรอบอาเซียน มีผลทำให้เกิดบรรยากาศที่เอื้ออาทรต่อการพัฒนาของประเทศสมาชิก ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน อาเซียนได้ผ่านปัญหาต่าง ๆ ที่ท้าทายมากมาย ด้านการเมืองและความมั่นคงทำให้อาเซียนพยายามสร้างความเป็นปึกแผ่นในภูมิภาค มีการปรึกษาหารือในกลุ่มประเทศสมาชิกเพื่อลดปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น อาเซียนพยายามสร้างความเป็นเอกภาพในกลุ่ม โดยยึดหลักการตัดสินใจโดยใช้การปรึกษาหารือและฉันทามติ (consensus) ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของอาเซียนนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒. โครงสร้างของอาเซียน

การประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๙ ที่บาหลีประเทศอินโดนีเซีย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ (ค.ศ.2003) ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้ลงนามปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในอาเซียน ฉบับที่ ๒ (Bali Concord 2) รับรองเอกสารวิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐ (ASEAN Vision 2020) ที่กำหนดเป้าหมายหลัก ๔ ประการ เพื่อมุ่งพัฒนาอาเซียนไปสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ให้สำเร็จภายในปี ค.ศ. 2020 (พ.ศ. ๒๕๖๓) โดยอาเซียนจะเป็น

- (๑) วงสมานฉันท์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (A Concert of Southeast Asian Nations)
- (๒) หุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาอย่างมีพลวัต (A Partnership in Dynamic Development)
- (๓) มุ่งปฏิสัมพันธ์กับประเทศภายนอก (An Outward-Looking ASEAN)
- (๔) ชุมชนแห่งสังคมที่เอื้ออาทร (A Community of Caring Societies)

และเห็นชอบให้มีการร่างกฎบัตรอาเซียน ซึ่งทำหน้าที่เป็นธรรมนูญการบริหารปกครองกลุ่มประเทศอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศให้เป็นหนึ่งเดียวกัน โดยสนับสนุนการรวมตัวและความร่วมมืออย่างรอบด้าน แบ่งความร่วมมือออกเป็น ๓ ด้าน หรือ ๓ เสาหลัก ได้แก่ ด้านการเมือง ให้จัดตั้งสมาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political and Security Community - APSC) ด้านเศรษฐกิจ ให้จัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community - AEC) และด้านสังคมและวัฒนธรรม ให้จัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรม (ASEAN Socio - Cultural Community - ASCC) ดังนี้

๒.๑ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community-APSC) มีวัตถุประสงค์ให้ประเทศในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แก้ไขปัญหาภายในภูมิภาคโดยสันติวิธีและยึดมั่นในหลักความมั่นคงรอบด้าน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนจะต้องดำเนินการดังนี้

๑. ใช้เอกสารทางการเมืองและกลไกของอาเซียนที่มีอยู่แล้ว ในการเพิ่มศักยภาพในการแก้ไข ปัญหาข้อพิพาทภายในภูมิภาค รวมทั้งการต่อต้านการก่อการร้าย การลักลอบค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ อาชญากรรมข้ามชาติอื่น ๆ และการขจัดอาวุธที่มีอานุภาพทำลายล้างสูง

๒. ริเริ่มกลไกใหม่ ๆ ในการเสริมสร้างความมั่นคงและกำหนดรูปแบบใหม่สำหรับความร่วมมือ ในด้านนี้ ซึ่งรวมถึงการกำหนดมาตรฐานการป้องกันการเกิดข้อพิพาท การแก้ไขข้อพิพาท และการ ส่งเสริมสันติภาพภายหลังการเกิดข้อพิพาท

๓. ส่งเสริมความร่วมมือด้านความมั่นคงทางทะเล ซึ่งอาเซียนยังไม่มีความร่วมมือด้านนี้ ทั้งนี้ ความร่วมมือข้างต้นจะไม่กระทบต่อนโยบายต่างประเทศ และความร่วมมือทางทหารของประเทศสมาชิก กับประเทศนอกภูมิภาค

๒.๒ ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community-AEC) มีเป้าหมาย ในการขับเคลื่อนความร่วมมือระหว่างอาเซียน ภายหลังการลงนามจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน ประชาคม เศรษฐกิจมีองค์ประกอบสำคัญคือ การเป็นตลาดและเป็นฐานการผลิตร่วมกัน โดยมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมืออย่างเสรี และเงินลงทุนที่เสรีมากขึ้น มีความสามารถในการแข่งขันสูง มุ่งสร้างความเท่าเทียมในการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศอาเซียน และส่งเสริมการรวมกลุ่มอาเซียน เข้ากับประชาคมโลก ขนาดของตลาดอาเซียนที่ใหญ่ขึ้น มีอำนาจซื้อสูงขึ้น ความสามารถในการแข่งขันกับ ภูมิภาคอื่นที่เพิ่มขึ้น ช่วยให้ชาติสมาชิกสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ อาเซียนมี การรวมตัวกันเป็นกลุ่มเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคโดยการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area : AFTA) และยังมีกรรวมกลุ่มกับประเทศคู่เจรจาที่สำคัญ เช่น ญี่ปุ่น จีน เกาหลี สหภาพ ยุโรป ออสเตรเลีย ฯลฯ ความเหนียวแน่นใกล้ชิดระหว่างกัน จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้อาเซียน สามารถ สร้างประโยชน์สูงสุดจากการรวมตัวกับประเทศคู่ค้าต่าง ๆ

๒.๓ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ร่วมกันในสังคมที่เอื้ออาทร ประชากรมีสุขภาพ ความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการพัฒนาในทุกด้าน และมีความมั่นคงทางสังคม (Social security) โดยเน้นการ ส่งเสริมความร่วมมือในด้านต่าง ๆ เช่น

๑. การพัฒนาสังคม โดยการยกระดับความเป็นอยู่ของผู้ด้อยโอกาสและผู้ที่ยากไร้ในถิ่น ทุกรกันดาร และส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

๒. การพัฒนาการฝึกอบรม การศึกษาระดับพื้นฐานและสูงกว่า การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การสร้างงาน และการคุ้มครองทางสังคม

๓. การส่งเสริมความร่วมมือในด้านสาธารณสุขโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การป้องกันและควบคุม โรคติดต่อ เช่น โรคเอดส์ และโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง

๔. การจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
๕. การส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเขียน นักคิดและศิลปินในภูมิภาค

ต่อมาในการประชุมสุดยอดอาเซียนที่เมืองเซบู ประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อเดือนมกราคม ๒๕๕๐ ผู้นำอาเซียนได้เห็นชอบให้เร่งรัดการเป็นประชาคมอาเซียนเร็วขึ้นกว่าเดิม ๕ ปี คือให้แล้วเสร็จ ภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ (ค.ศ. 2015) โดยให้มีการจัดทำพิมพ์เขียว (Blueprint) ทั้ง ๓ เสาหลัก คำขวัญของประชาคมอาเซียนคือ “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งเอกลักษณ์ หนึ่งประชาคม” หรือ “One Vision, One Identity, One Community”

ความเป็นสังคมผู้สูงอายุกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

กระบวนการทางสังคมในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุ โดยกลุ่มชมรมที่เกี่ยวข้อง จะเป็นกระบวนการที่มีพลวัตและต่อเนื่องได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติ มาเป็นปัจจัยนำเข้าไปในกระบวนการขับเคลื่อนโดยกระบวนการทางสังคม ที่ประกอบด้วยกระบวนการทำงานเชื่อมโยงประสานงานกัน ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน คุณประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับจากการร่วมทำกิจกรรม ก็คือการได้รับความพึงพอใจ และมีศักยภาพในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำกิจกรรมกิจกรรม จึงสามารถสร้างให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพตามความหมายของคำว่า **Active Aging** ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของผู้สูงอายุที่พึงประสงค์ในสังคมปัจจุบัน โดยมีหลักการสำคัญคือสร้างให้ผู้ที่กำลังเข้าสู่ความเป็นผู้สูงอายุหรือผู้สูงอายุแล้ว มีศักยภาพทางร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง

ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการทางสังคม จะถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นทุนหรือปัจจัยนำเข้าไปใหม่ ๆ ในกระบวนการต่อไปได้อีก อาทิเช่น ทุนสัญลักษณ์ที่กลุ่ม/ชมรมมีและใช้เป็นทุนขับเคลื่อนและต่อยอดอัตลักษณ์ในกระบวนการทางสังคม ทุนวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดจากผู้สูงอายุก็ยังคงดำรงอยู่ในสังคมไม่สูญสลายและเผยแพร่ไปสู่บุคคลอื่นได้อีกเป็นจำนวนมากขึ้น ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนจะถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในกระบวนการต่อไปอีกข้างหน้า พร้อมกับการสะสมทุนและเกิดการเพิ่มขึ้นของปัจจัยนำเข้าไป ทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพก็จะเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งไม่เพียงเฉพาะมนุษย์ที่เป็นผู้สูงอายุ แต่ทุนมนุษย์ในที่นี้ หมายถึง ผู้ที่เป็นเพียงขับเคลื่อนจากหน่วยงานต่าง ๆ จะหันมาให้ความสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุที่อยู่ในกระบวนการทางสังคมดังกล่าว จะกลายเป็น “Active Aging” ที่จะหมุนลื้อไปสู่การเสริมสร้างพลัง (empowerment) ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยได้ต่อไป

กระบวนการทางสังคมอาจจะต้องอาศัยทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม (socio cultural capital) ที่จะนำไปสู่การรวมกลุ่ม กระบวนการทางสังคม เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคม (social context) บริบททางการเมือง บริบททางวัฒนธรรม และลักษณะทางภูมิณีเวศที่แตกต่างกันเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสุขภาพของผู้สูงอายุ กระบวนการทางสังคมที่สำคัญ ที่สังคมผู้สูงอายุใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมและเสริมสร้างพลังทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการดำเนินงาน กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในกลุ่มและนอกกลุ่ม กระบวนการสื่อสาร ตลอดจนกระบวนการต่อรองอัตลักษณ์ และการแลกเปลี่ยนทางสังคม ในปัจจุบันผู้สูงอายุมีการแสดงศักยภาพของตนเองด้วยวิธีการต่อรอง “ความเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังเชิงรุก” ที่สามารถเห็นได้ ๒ ลักษณะคือ

๑. การต่อรองกับสังคมด้วยการต่อยอดความหมายเชิงบวก เช่น ผู้สูงอายุ คือ พลังสมอง เป็นผู้รู้และเชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน ผู้สูงอายุสามารถนำเสนอแสดงให้เห็นตนเองผ่านความรู้ทางประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน และภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม โดยพื้นที่ที่ผู้สูงอายุได้แสดงอัตลักษณ์ดังกล่าว ก็คืองานประเพณีท้องถิ่น การสอนเด็กนักเรียนในโรงเรียน กิจกรรมโครงการเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ เหล่านี้เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นพื้นที่ทางสังคม ที่ผู้สูงอายุได้ใช้เป็นสนามในการต่อรองอัตลักษณ์ของตนเอง โดยต่อยอดความหมายเชิงบวกนี้ เพื่อมิให้กิจกรรมภูมิปัญญา ความรู้ต่าง ๆ ลดเลือนหายไปจากการรับรู้ของสังคม อีกทั้ง เป็นการพยายามปกป้องการถูกประทับตราความเป็นผู้ไร้คุณค่า ไม่ทำประโยชน์ (unproductive role) เป็นภาระค่าใช้จ่าย (liability) อันเป็นภาพลักษณ์ที่ภาครัฐและภาคสังคมในสังคมสมัยใหม่ กำลังวิตกกังวลด้วยการพยายามที่จะมอบความหมายของผู้สูงอายุให้เป็นไปในเชิงลบ

๒. การต่อรองกับสังคมด้วยการสร้างความหมายใหม่ ว่าผู้สูงอายุเป็นสินทรัพย์ที่มีค่า (asset) ยังไม่ถดถอย ทำงานได้ สังคมพึ่งได้ และยังเป็นพลัง (power) ทางเศรษฐกิจและสังคมได้ ความหมายและภาพลักษณ์เดิม ๆ ที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุนั้น เป็นไปในลักษณะของการให้บทบาทการเป็นผู้รับ (passive role) แต่ภายใต้กิจกรรมในชมรม องค์กรผู้สูงอายุหลายแห่ง สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามต่อรองแล้วสร้างความหมายใหม่ให้ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้กระทำการ (active actor) อย่างมีศักดิ์ศรี ความหมายที่เกิดขึ้นจากกระบวนการต่อรอง สะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังเชิงรุก (active aging) ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุที่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ในฐานะผู้กระทำการ (active actor) ยืนยันการเป็นกลุ่มคนที่เสริมสร้างพลัง (empowerment) ทางเศรษฐกิจและสังคม ให้กับสังคมและประเทศชาติได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ความหมายที่เกิดขึ้นจากกระบวนการต่อรอง สะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังเชิงรุก (active aging) ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุที่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ในฐานะผู้กระทำการ (active actor) ยืนยันการเป็นกลุ่มคนที่เสริมสร้างพลัง (empowerment) ทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับสังคมและประเทศชาติได้อย่างมีศักดิ์ศรี

เงื่อนไขที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างผู้สูงอายุ ให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจ และสังคมประกอบด้วยหลักการ ๒ ข้อ ๕ แนวทางดังนี้

หลักการข้อที่ ๑ จากข้อจำกัดที่ภาครัฐของไทยต้องเผชิญ เมื่อสังคมไทย มีผู้สูงอายุมากขึ้น กระบวนการขับเคลื่อนเพื่อดูแลผู้สูงอายุ โดยชุมชนท้องถิ่นบนฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่ชุมชนท้องถิ่นมีอยู่แล้ว เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมใหม่ และการสร้างนิยามตัวตนใหม่ของผู้สูงอายุ ที่ทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่า

และความสามารถของตนเอง จึงเป็นอีกทางออกให้กับภาครัฐและสังคมไทย ฉะนั้นข้อเสนอทางนโยบาย และมาตรการทางสังคม เพื่อการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ในเชิงรุก เพื่อการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้ จึงมุ่งนำเสนอให้ทุกภาคส่วนมอง “ผู้สูงอายุในฐานะพลังของเศรษฐกิจและสังคม”

หลักการข้อที่ ๒ กระจายอำนาจ “ส่งมอบอำนาจหน้าที่” ให้เสรีภาพทางการคลัง และนิติบัญญัติ แก่ท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถมีข้อบัญญัติ ที่บังคับใช้ได้จริงโดยต้องมีพระราชบัญญัติกลางรองรับการให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ออกข้อบัญญัติบังคับใช้ในท้องถิ่นที่มีสภาพทางกฎหมายได้ โดยมีแนวทางการทำงานในเบื้องต้น ๕ แนวทางการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

๑. สร้างความมั่นคงทางสังคม (social security) เพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ผู้สูงอายุ โดยอาศัยทุนทางสังคมในชุมชนท้องถิ่น ในกระบวนการทางสังคม

๒. ดำเนินการด้วยการสนับสนุนให้ชมรมผู้สูงอายุและชุมชนท้องถิ่น เป็นเสาหลักในการดูแลผู้สูงอายุด้วยกันเอง บนพื้นฐานความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น มิใช่นโยบายที่กำหนดจากภาครัฐบาลสู่ท้องถิ่น (top-down) หรือนโยบายแบบเดียวที่นำไปใช้กับชุมชนทั่วประเทศ (one size fit all)

๓. พิจารณาทบทวนแผนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และปรับปรุงแผนปฏิบัติการ เพื่อที่จะให้ท้องถิ่นมีบทบาทหลัก และดำเนินนโยบายเชิงรุก ที่มองผู้สูงอายุเป็นพลังของเศรษฐกิจและสังคม

๔. ปรับกลไกความสัมพันธ์ ระหว่างกรมการปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน โดยมีกรอบแนวคิดว่า เพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกฎหมายในระดับท้องถิ่น ที่เอื้อประโยชน์ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอิสระในการกำหนดนโยบาย การปกครอง การบริหาร และการจัดการ รวมถึงด้านบุคคล การเงิน และการคลัง

๕. สร้างความพร้อมและส่งเสริมให้ประชาชน และภาคประชาสังคม มีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเพิ่มรูปแบบการถ่ายโอนอำนาจ เพื่อให้ชุมชน สามารถดำเนินการกับภารกิจท้องถิ่นได้อีกรูปแบบหนึ่ง คือ ให้ภาคเอกชน สามารถดำเนินการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ สามารถจัดซื้อจัดจ้างได้ ทำสัญญากับท้องถิ่นได้ จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถเสนอโครงการที่เป็นบริการสาธารณะในชุมชนได้ ผู้สูงอายุ จะกลายเป็นผู้ให้บริการที่เป็น Active Aging แทนที่การรอรับบริการสวัสดิการต่าง ๆ ที่รัฐบาลจัดวางไว้ให้ในปัจจุบัน

การขับเคลื่อนสังคมผู้สูงอายุสู่ประชาคมอาเซียน

การก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งประเทศสมาชิก ต้องเตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพของตนเองในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ และแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจได้ ในทางเศรษฐศาสตร์

มีการพูดถึงการรักษาระดับความสามารถในการแข่งขัน (competitiveness) ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ “ประสิทธิภาพ” (efficiency) ของประชาชนในประเทศนั้น ๆ เป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่ภาครัฐของไทยยังมองข้ามการเป็นสังคมผู้สูงอายุ มาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในการก้าวสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างมีศักดิ์ศรี ที่จะทำให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าที่ผ่านมาไม่นานนี้เริ่มมีนักวิชาการกลุ่มหนึ่ง ที่เห็นว่าผู้สูงอายุไทยในยุคปัจจุบัน น่าจะเป็นพลังในการผลิตได้โดยมองว่า “เป็นกลุ่มที่สามารถทำประโยชน์” และยังเป็นสินทรัพย์ที่มีค่า ด้วยการนำเสนอว่า ผู้สูงอายุบางส่วนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ได้รับการยกย่องส่งเสริมและมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่สังคม ภายใต้การส่งเสริมของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น คุรุสภาของกระทรวงศึกษาธิการ คลังปัญญาผู้สูงอายุของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และธนาคารคลังสมองของกรุงเทพมหานคร เป็นต้น แม้แต่ภาครัฐเอง ก็ดูเหมือนจะตระหนักว่าผู้สูงอายุน่าจะเป็นสินทรัพย์มากขึ้น เช่นการเปิดโอกาสการต่ออายุราชการ สำหรับสาขาวิชาชีพที่ขาดแคลน บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เช่นผู้พิพากษา แพทย์ และวิศวกรในสาขาวิชาที่ขาดแคลน เป็นต้น ซึ่งภาครัฐควรมีวิธีการในการเสริมสร้างผู้สูงอายุ ให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจ และสังคมอย่างจริงจังในบริบทของสังคมไทย ที่มีเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาค ในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรม โดยอาจนำมาซึ่งการเสริมสร้างพลัง ทางเศรษฐกิจ และสังคม และเตรียมมาตรการทางสังคม เพื่อรองรับภาวะสังคมผู้สูงอายุในสังคมไทย โดยบูรณาการของทุกภาคส่วน ทั้งรัฐ ท้องถิ่น ชุมชน ประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน ครอบครัว และสมาคมต่าง ๆ ตลอดจนกลุ่มผู้สูงอายุเอง ให้มาร่วมกันนำเสนอปัญหาผู้สูงอายุ เสนอมาตรการทางสังคม และเป็นกลไกหลักในการเสริมสร้างกระบวนการทางสังคม เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ เพื่อเสริมสร้างสังคมผู้สูงอายุ ให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

บทสรุป

ถ้าสังคมไทย ไม่อยากให้เสียโอกาสจากการเปิดกว้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงการทำงานที่เพิ่มขึ้นในประชาคมอาเซียน ควรมีเป้าหมายที่ชัดเจน เกี่ยวกับการเสริมสร้างทุนทางสังคม ให้เข้มแข็ง ความเชื่อมโยง และการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุ และทุนทางสังคม การเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อม ที่เกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนา รวมทั้งการทบทวนและปรับปรุงนโยบาย กฎระเบียบ กฎหมาย รวมถึงวัฒนธรรม ที่ขัดขวางการปฏิบัติตามกฎหมาย และระเบียบวินัย อาทិระบบอุปถัมภ์ ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ที่เป็นผู้สูงอายุ และทุนทางสังคม ปัจจัยเหล่านี้ ถือเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาผู้สูงอายุ ให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ มีศักยภาพ และมีลักษณะเป็นทุนทางสังคม ที่เป็นกระบวนการเพิ่มผลิตภาพทางสังคม และเสริมสร้างคุณลักษณะของกลุ่มสังคมผู้สูงอายุไทย ให้เป็นผู้ที่สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เป็นพลังความสามารถทางเศรษฐกิจและสังคมที่เข้มแข็ง และเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีศักดิ์ศรี รวมทั้งสามารถ

สร้างความเชื่อมโยงทุนทางสังคมกับทุนด้านอื่น ๆ ในกระบวนการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุ ด้วยบทบาทของทุกภาคส่วน ทั้งครอบครัว ชุมชน สังคม สถานประกอบการ ภาครัฐ และภาคเอกชน โดยต้องมีความตระหนักร่วมกันและขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุของประเทศ ไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน พร้อมกับเติบโตอย่างมีคุณภาพ รองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคมวุฒิสภา. **ปัญหาผู้สูงอายุและแนวทางแก้ไข**. กรุงเทพมหานคร : วุฒิสภา. ๒๕๓๔.
- บรรลุ ศิริพานิช. **คู่มือเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุการงาน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพี.ที.เอ.เบสท์ซัพพลาย จำกัด. ๒๕๓๕.
- เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก. **สูงอายุวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๔๕.
- ระพีพรรณ คำหอม. **สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทจรัลการพิมพ์จำกัด. ๒๕๕๔.
- ศิริรงค์ ทับสายทอง. **จิตวิทยาผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๓.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. **สถิติผู้สูงอายุในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : มีสเตอร์ก็อปปีประเทศไทย. ๒๕๕๐.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ทิศทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑**. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๓.
- สุรกุล เจนอบรม. **วิทยาการผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียนคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๔.
- สุมาลี สังข์ศรี. **การศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุโดยประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาทางไกล**. กรุงเทพมหานคร : ๙๑๑๙ เทคนิคพริ้นติ้ง. ๒๕๔๐.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๙**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.m-society.go.th/asean.php> [๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๖].
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุพ.ศ. ๒๕๕๐**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.m-society.go.th/> [๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒].
- เตรียมความพร้อม “ผู้สูงอายุ” เข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน. (๒๐ ก.ค. ๒๕๕๖), **แนวหน้า**, [ออนไลน์], ๑ ย่อหน้า. แหล่งที่มา: <http://www.naewna.com/lady/columnist/722> [๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๖].
- พวงทอง ไกรพิบูลย์. **“นิยามผู้สูงอายุ”**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.haamor.com [๔ มิถุนายน ๒๕๕๕].